

IV. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

УДК 343.81

DOI 10.32755/sjcriminal.2022.01.066

Кубрак Р. М.,

кандидат юридичних наук, заступник начальника,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби», м. Кам'янське, Україна
ORCID: 0000-0002-9912-098X;

Сегада В. М.,

начальник центру професійної освіти,
Територіально відокремлене відділення «Кам'янська філія
Академії Державної пенітенціарної служби» м. Кам'янське, Україна
ORCID: 0000-0003-2746-0552

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ ПЕРСОНАЛОМ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧИ ЗАСТАРІЛИЙ РУДИМЕНТ

У статті проведено аналіз проблемних питань застосування персоналом установ виконання покарань вогнепальної зброї, спеціальних засобів, заходів фізичного впливу та службових собак.

Розглянуто питання невідповідності превентивній меті виконання покарання типу вогнепальної зброї, що використовується під час виконання завдань з охорони установ, переміщення засуджених і ув'язнених осіб, як засобу запобігання вчинення ними та іншими особами кримінальних правопорушень. Обґрунтовано доцільність обмежити використання персоналом установ виконання покарань довгоствольної зброї військового типу, виключити можливість застосування вогнепальної зброї з метою припинення втечі засуджених та ув'язнених і законодавчо передбачити можливість її застосування на ураження виключно з метою самозахисту та захисту інших осіб від явного нападу, коли виникає загроза життю та здоров'ю.

Запропоновано шляхи розв'язання висвітлених у статті проблем застосування вогнепальної зброї персоналом установ виконання покарань.

Ключові слова: установа виконання покарань, засуджені, позбавлення волі, кримінальне правопорушення, збройний напад, вогнепальна зброя, спеціальні засоби, заходи примусу.

Постановка проблеми. Позбавлення волі та ізоляція засудженої особи від суспільства на сьогодні є найбільш суворим

покаранням і по своїй суті містить найширше коло обмежень. Безумовно, застосування такого покарання до засудженої особи викликано насамперед суспільною небезпекою для інших громадян, нагальною потребою ізоляції, захисту суспільних інтересів від злочинних проявів поведінки таких осіб. Одним із заходів запобігання і припинення протиправних дій засуджених законодавством передбачено право, а в деяких випадках і обов'язок, персоналу установ виконання покарань (далі – УВП) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби, службових собак і, як виключний захід, вогнепальну зброю (далі – заходи примусу). Це викликає соціальну дискусію навколо питань доцільності використання вказаних засобів у пенітенціарних установах, правового регулювання процедури, підстав і меж їх застосування. Значна частина представників правозахисних організацій неодноразово наголошували на необхідності заборони використання заходів примусу в УВП як рудимента радянської системи виконання покарань.

Слід зауважити, що актуальність вказаних питань підтверджується і кількістю випадків застосування заходів примусу персоналом до осіб, які утримуються в УВП. Зокрема, протягом 2020 р. зафіксовано 785 випадків застосування [1]. На перманентний характер проблеми вказує те, що 2012 р. виникло 1226 ситуацій, коли мали місце підстави використання зазначених заходів персоналом УВП, 2013 р. – 1048 [2], 2015 р. – 697, 2016 р. – 585 [3]. Переважно персонал застосовував кайданки та заходи фізичної сили. З огляду на зазначене, кількість застосування персоналом заходів примусу тривалий час є стабільно високою з незначними коливаннями, незважаючи на значне зменшення чисельності осіб, які утримуються в УВП.

Зауважимо, що за останні десять років Європейський суд з прав людини ухвалив ряд рішень, у яких визнав застосування за різних обставин до осіб, які утримувалися в УВП, заходів примусу такими, що відбувалися з порушенням положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У результаті Україна як держава-відповідач зобов'язана сплатити десятки тисяч євро відшкодування моральної шкоди вказаним особам.

Отже, актуальність порушеної нами теми й нагальна потреба її поглибленого вивчення обумовлена наявністю ряду проблемних питань у цій сфері суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підтримання правопорядку в межах УВП, запобігання та припинення протиправних дій, зокрема шляхом застосування персоналом заходів примусу стосовно засуджених та інших осіб, розглядали у своїх наукових працях І. Г. Богатирьов, І. В. Боднар, І. О. Горбач, О. Г. Колб, І. О. Колб, Р. М. Кубрак, В. В. Лень, М. С. Пузирьов, Р. М. Підвисоцький, О. І. Мицька, О. Г. Михайлик та інші вчені. Але, незважаючи на існування зазначених наукових праць, питання, порушені у статті, є актуальними та потребують поглибленого вивчення, а правове регулювання зазначеного напряму діяльності персоналу УВП потребує подальшого вдосконалення.

Формулювання мети. Метою статті є проведення аналізу стану нормативно-правового регулювання та практики застосування особами рядового і начальницького складу з числа персоналу УВП спеціальних засобів, фізичної сили, службових собак, вогнепальної зброї щодо засуджених і на основі отриманих результатів обґрунтувати обумовлену специфікою професійної діяльності необхідність застосування вказаних заходів примусу в певних ситуаціях і у суворій відповідності до вимог чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. У статті 5 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) зазначено, що до принципів виконання і відбування покарання належать законність, справедливість, гуманізм, взаємна відповідальність держави і засудженого, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки [4]. Зазначене покладає на засуджених обов'язок дотримуватися встановлених правил і порядку відбування покарання, не вчиняти дії, що загрожують іншим особам, а персонал УВП, уповноважений на виконання функцій держави, має запобігати або припиняти протиправні дії засуджених та інших осіб.

Вчинення засудженими дій, які порушують встановлений порядок відбування покарання і загрожують їхньому життю або

іншим особам, потребує від персоналу УВП як посадових осіб, що виконують функції держави, негайного їх припинення, зокрема шляхом застосування до порушників заходів примусу. Україна не є унікальною в цьому сенсі, аналогічна практика існує в більшості держав.

Європейські пенітенціарні правила (далі – ЄПП), а саме п. 52.2, визначають обов'язок держави розробити процедури, які забезпечують безпеку ув'язнених, персоналу пенітенціарної установи та всіх відвідувачів та які зменшують до мінімуму ризик насильства й інших подій, що загрожують безпеці [5]. Також п. 64.1 передбачає право персоналу пенітенціарної установи як крайній захід застосовувати силу щодо ув'язнених у випадках самооборони або спроби втечі, активного чи пасивного фізичного опору встановленому законом порядку [5].

Посадовці з підтримання правопорядку не застосовують вогнепальної зброї проти людей, за винятком випадків самооборони або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті чи серйозного поранення або з метою відвертання скоєння особливо серйозного злочину, що спричиняє велику загрозу для життя, з метою арешту особи, що викликає таку небезпеку, чинить опір владі, або з метою відвертання його втечі й лише в тих випадках, коли менш рішучі заходи недостатні для досягнення цих цілей. У будь-якому разі умисне застосування сили із смертельним результатом може мати місце лише тоді, коли воно абсолютно неминуче для захисту життя [6].

Посадовці з підтримання правопорядку можуть застосовувати силу тільки в разі крайньої необхідності й тією мірою, як це потрібно для виконання їхніх обов'язків [7].

Як бачимо, ряд міжнародних нормативно-правових актів передбачає можливість застосування заходів примусу, зокрема і вогнепальну зброю, щодо засуджених, які вчиняють дії, що загрожують їхньому життю чи іншим особам. Аналогічні норми містить і чинне законодавство України.

Правове регулювання зазначеної діяльності повинно визначати: обмежене коло суб'єктів, які мають право застосовувати заходи примусу, осіб, щодо яких може здійснюватися застосування, підстави й межі застосування, а також обставини, що ви-

ключають можливість їх застосування [8, с. 150]. Провівши аналіз регламентації використання заходів примусу в УВП, ми встановили окремі неточності та протиріччя, до того ж у ст. 106 КВК України [4] та підзаконних нормативно-правових актах Міністерства юстиції України, які визначають правила застосування сили персоналом установ, присутні посилання на ЗУ «Про Національну поліцію» [9] і «Про Національну гвардію України» [10]. При цьому необхідно вказати, що значна частина обставин, які дозволяють застосовувати зброю, перераховані у вказаних законах, не відповідають специфіці діяльності УВП, а персонал установ не залучається до виконання окремих завдань, що характерні для підрозділів Національної поліції та Національної гвардії України.

Право застосування персоналом УВП заходів примусу до правопорушників для підтримання правопорядку не тільки передбачено міжнародними нормативно-правовими актами, нормами законодавства України, а й обумовлено рядом інших причин, серед яких ми виділяємо такі: криміногенний склад засуджених в УВП, кількість злочинів, що вчиняються на території установ, кількість заборонених предметів, у тому числі колючо-ріжучих, які вилучають у засуджених, погрози й напади на персонал установ.

Необхідно взяти до уваги, що протягом 2021 року в УВП відбували покарання у виді довічного позбавлення волі 1525 чоловіків, 23 жінки; у виді позбавлення волі на певний строк – 397 чоловіків, яким визначено відбувати покарання у приміщеннях камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки; 4730 осіб, засуджених на строк понад 10 років; 5880 осіб – за умисне вбивство; 2734 особи – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження; 6188 осіб – за розбій та грабіж; 539 осіб – за зґвалтування; 10 осіб – злочини проти основ національної безпеки [11].

До того ж на профілактичних обліках перебувало в 2013 р. – 8705 засуджених [2] (2020 р. – 4199 [1]), з них злісних порушників режиму тримання – 4988 (2066), схильних до злісної непокорі – 724 (517), до нападу та захоплення заручників – 322 (259), до вживання і розповсюдження наркотичних засобів – 2541

(1176), організації азартних ігор під матеріальну зацікавленість – 771 (223). Зважаючи на вказані кількісні показники, в УВП існує доволі висока концентрація осіб негативного соціального спрямування, які потребують постійного профілактичного контролю та впливу і є носіями кримінальних традицій.

Щороку на території установ вилучають значну частину заборонених предметів, наявність яких у засуджених містить потенційну загрозу персоналу установ, іншим особам та засудженим. Зокрема, спиртовмісних речовин: у 2012 р. – 10610,15 л, 2013 р. – 11963,7 л [2], 2015 р. – 8110 л, 2016 р. – 7526 л [3], 2020 р. – 11750,5 л [1]; наркотичних речовин: у 2012 р. – 1388,184 г, 2013 р. – 918,864 г [2], 2015 р. – 441,375 г, 2016 р. – 164 г [3], 2020 р. – 1889,52 г [1]; колючо-ріжучих предметів: у 2012 р. – 2322 одиниці, 2013 р. – 3089 [2], 2015 р. – 3169, 2016 р. – 2862 [3], 2020 р. – 2643 [1].

Ми повністю погоджуємося з позицією вітчизняного науковця О. Г. Михайлика, який у монографічному дослідженні наголошує на необхідності брати до уваги той факт, що УВП – це ізольовані інститути, де відбувають покарання особи за вчинення злочинів, у тому числі насильницьких, тому справедливо стверджувати, що насильство буде невід’ємним елементом вирішення конфліктних міжособистісних ситуацій між такими особами, а також одним з варіантів відповіді (реакції) на законні дії адміністрації щодо припинення протиправних дій засуджених та вимог щодо необхідності дотримання режиму й виконання встановлених законом обов’язків під час відбування покарання [12, с. 43].

Щороку на території УВП вчиняється близько 500 кримінальних правопорушень, серед них значна частина має насильницький характер, у тому числі до 20 погроз та нападів на персонал УВП, зокрема у 2013 р. – 15 випадків [2], 2015 р. – 25, 2016 р. – 13 [3], 2020 р. – 17 [1].

Незаперечною умовою правомірності застосування заходів примусу щодо засуджених є співрозмірність суспільній небезпеці їхніх дій та виду заходу примусу, інтенсивності його застосування та заподіяної правопорушнику шкоди.

У зв'язку з цим окремої уваги та обговорення потребують питання використання вогнепальної зброї персоналом УВП. Проведений нами аналіз надзвичайних подій, під час яких застосовували заходи примусу щодо засуджених, показав, що персонал УВП застосовував вогнепальну зброю переважно з метою припинення втеч засуджених. У 1993 – 2020 рр. було вчинено 176 втеч і припинено 187 спроб їх вчинення, у середньому – 7 втеч за рік.

КВК України та відомчі інструкції надають право застосовувати вогнепальну зброю персоналу УВП для припинення втечі засуджених. Відповідно до ч. 1 ст. 393 «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варті» КК України до особи, винної у вчиненні вказаного кримінального правопорушення, можуть застосовувати покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років [13], що визначає його як нетяжкий злочин. Отже, закономірно виникає питання про доцільність застосування зброї під час затримання втікача шляхом нанесення йому ушкоджень чи позбавлення життя у разі відсутності в його діях загрози іншим особам.

Враховуючи те, що персонал УВП на зовнішніх постах, під час забезпечення охорони УВП використовує довгоствольну вогнепальну зброю не поліцейського, а військового типу, зокрема автомат Калашникова, який згідно з тактико-технічними характеристиками призначений для знищення живої сили противника, має високі вражаючі можливості, дальність убивчої сили кулі під час польоту на відстані понад 1350 м [14, с. 123], постає логічне питання про допустимість використання такої зброї персоналом УВП. Зазначене свідчить про підвищений ризик нанесення поранень засудженій особі або позбавлення її життя під час затримання, що не відповідає суспільній небезпеці вчиненого нею кримінального правопорушення.

Спираючись на викладене та відповідно до вимог ст. 27 Конституції України, де визнано, що кожна людина має невід'ємне право на життя, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, обов'язок держави – захищати життя людини [15], ми вказуємо на доцільність використання персоналом УВП під час виконання окремих службових завдань короткоствольної зброї або пристроїв для відстрілу гумових чи аналогічних пат-

ронів несмертельної дії, що має, порівняно з довгоствольною, менші вражаючі характеристики і при цьому може використовуватися з метою забезпечення особистої безпеки, відбиття явного нападу на персонал чи інших осіб, що загрожує їхньому життю, як засіб превентивного психологічного стримування, під час здійснення попереджувальних пострілів для правопорушників, а також під час їх переслідування чи затримання.

Висновки. Виходячи з вищенаведеного, резюмуємо, що, незважаючи на тривалу практику використання на території УВП як в Україні, так і в більшості інших держав спеціальних засобів, службових собак, вогнепальної зброї, нині відійти від неї і повністю замінити вказані превентивні та стримувальні засоби на інші немає можливості.

Право персоналу УВП, а в деяких випадках і обов'язок, застосувати заходи примусу є невід'ємною складовою його професійної діяльності та необхідною для забезпечення правопорядку, безпеки персоналу та інших осіб, в тому числі засуджених.

Необхідність використання персоналом УВП заходів примусу під час виконання покарання обумовлено рядом факторів, що мають пенітенціарну специфіку.

Передбачена чинним законодавством України можливість використання персоналом УВП заходів примусу не суперечить вимогам міжнародних нормативно-правових актів та основним принципам виконання покарань, пов'язаним з ізоляцією.

Однією із суттєвих хиб у сфері нормативно-правового регулювання підстав та процедурного порядку застосування заходів примусу персоналом УВП є відсутність детальної регламентації в КВК зазначених питань з урахуванням особливостей умов виконання ним своїх професійних функцій, що потребує доповнення кодексу нормама вказаного змісту.

З метою забезпечення принципу гуманізму, справедливості, співрозмірності шкоди, яка заподіюється правопорушнику, суспільній небезпеці вчиненого ним діяння постає нагальна необхідність спільно з практичними працівниками УВП опрацювати питання доцільності використання персоналом УВП автоматичної довгоствольної зброї під час виконання завдань з охорони установ та переміщення засуджених. Вивчити можливість замі-

ни її на засоби, застосування яких є менш травматичним для правопорушників, а також компенсації превентивної функції застосування зброї на периметрі установи дообладнанням заборонених зон УВП інженерно-технічними засобами охорони, які б значно ускладнювали вчинення втеч засудженими і надавали можливість вчасно перебувати резервним групам до місця перетинання лінії охорони і затримання втікачів.

Список використаних джерел

1. Лист Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України від 26.02.2021 № 2/1-3124/Рд.

2. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 р. : інформаційний бюлетень ДПтС України. Кн. 1. Київ, 2013. 38 с.

3. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 р. : інформаційний бюлетень. Київ : ДКВС України, 2017. 34 с.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3. Ст. 21.

5. Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила (Рекомендація № R(2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць) : прийняті Комітетом Міністрів 11.01.2006 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (дата звернення: 05.05.2022).

6. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 07.09.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334 (дата звернення: 10.04.2022).

7. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282 (дата звернення: 20.04.2022).

8. Кубрак Р. М. Проблемні питання застосування вогнепальної зброї персоналом установ виконання покарань. *Інтеграція теорії у практику: проблеми, пошуки, перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 05 листопада 2021 р.)*. Чернігів : Академія ДПтС, 2021. С. 150–153.

9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

10. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 596.

11. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби URL: <https://kvs.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/03/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-01.03.2021.pdf>. (дата звернення: 20.04.2022).

12. Михайлик О. Г. Насильство в установах виконання покарань України: теорія і практика : монографія. Київ : Дакор, 2019. 434 с.

13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. Ст. 131.

14. Кирилюк О. Настанова зі стрілецької справи. Київ : Олег Філюк, 2017. 304 с.

15. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Kubrak R.,

Ph.D. in Law, Deputy Head,
Territorially Separated Branch “Kamianske Branch of the Academy
of the State Penitentiary Service”, Kamianske, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9912-098X;

Sheheda V.,

Head of the Professional Development Center,
Territorially Separated Branch “Kamianske Branch of the Academy
of the State Penitentiary Service”, Kamianske, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2746-0552

ENFORCEMENT MEASURES APPLICATION BY PERSONNEL OF PENAL INSTITUTIONS: A NECESSARY COMPONENT OF PROFESSIONAL ACTIVITY OR AN OBSOLETE RUDEMENT

The analysis of problematic issues concerning application of firearms, special means, measures of physical influence and service dogs by the personnel of penal institutions is carried out.

It is determined that handcuffs and physical force were among the coercive measures most often used by the personnel against convicts. Most of these measures were used in cases of cessation of physical resistance of the personnel of such institutions and obstruction of procedural security measures implementation, as well as attempts to convicts' self-harm.

Most judgments of the European Court of Human Rights have ruled on violations of Article 3 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in the use of these coercive measures by the personnel of penal institutions, which contained signs of torture and inhuman treatment.

The issue of inconsistency with the preventive purpose of executing the type of firearm used while performing tasks for the protection of institutions, convicts and prisoners' movement as a means of preventing them and other persons from committing criminal offenses is considered. The expediency of restricting the use of military-type long-barreled weapons by the personnel, in order to exclude the possibility of using firearms to stop convicts and prisoners' escape, and legally provide for the possibility of its use to defeat solely for self-defense and protection of others from obvious attack when life and health threatening is substantiated.

The ways to solve the problems covered by the publication of the using firearms by the personnel of penal institutions are offered.

The necessity of the right of privates and senior staff to apply coercive measures against offenders is substantiated. This fact is preconditioned by a number of factors, in particular: criminogenic nature of persons detained in institutions, the number of crimes committed on their territory, threats and attacks on the personnel, malicious disobedience to the personnel's legal requirements, escapes, the presence of a significant number of prohibited items in the restricted areas, including barbed wire.

Key words: *penal institution, convicts, imprisonment, criminal offense, armed attack, firearms, special means, coercive measures.*

References

1. Letter from the Department for the Execution of Criminal Punishments of the Ministry of Justice of Ukraine dated 26.02.2021 № 2/1-3124/РД.

2. SPS of Ukraine (2013), *"On the activities of units of protection, supervision and security of penal institutions in 2013 "*: information bulletin, Kyiv.

3. SCES of Ukraine (2016), *"On the state of law and order, isolation and supervision, activities of security, fire safety and paramilitary units of the State Criminal and Executive Service of Ukraine in 2016"* information bulletin, Kyiv.

4. Ukraine (2004), Criminal Executive Code of Ukraine: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

5. Council of Europe (2006), *European Prison Rules: Recommendation № R (2006)2 of the Committee of Ministers of the Member States*, available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032 (accessed 05 May 2022).

6. UN General Assembly (1990), *Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334 (accessed 10 April 2022).

7. UN General Assembly (1979), *Code of Conduct for Law Enforcement Officials*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282 (accessed 20 April 2022).

8. Kubrak, R.M. (2021), "Problematic issues of the use of firearms by the personnel of penal institutions", *Integration of theory into practice: problems, researches, prospects: proceedings of international scientific and practical conference*, Academy SPS, pp. 150–153.

9. Ukraine (2015), On the National Police: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

10. Ukraine (2014), On the National Guard of Ukraine: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

11. General characteristics of the State Criminal and Executive Service, available at: <https://kvs.gov.ua/wpcontent/uploads/2021/03/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-01.03.2021.pdf> (accessed 20 April 2022).

12. Mykhailyk, O. H. (2019), *Violence in penal institutions of Ukraine: theory and practice*, PH "Dakor", Kyiv.

13. Ukraine (2001), Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.

14. Kyryliuk, O. (2017), *Guidelines for shooting*, Pub. Oleh Filiuk, Kyiv.

15. Ukraine (1996), Constitution of Ukraine: Law of Ukraine, *Verkhovna Rada of Ukraine*, Kyiv.